

Vnější ekonomické prostředí

Romana Provazníková

Vysokoškolská učebnice

Odborné nakladatelství Vysoké školy ekonomie a managementu

VŠEM
VYSOKÁ
ŠKOLA
EKONOMIE
A MANAGEMENTU

VNĚJŠÍ EKONOMICKÉ PROSTŘEDÍ

Vnější ekonomické prostředí

Seznam autorů:

doc. Ing. Romana Provazníková, Ph.D.

Recenzenti:

Doc. Ing. Václav Rybáček, Ph.D.

Ing. Dana Stará, Ph.D.

Copyright © Vysoká škola ekonomie a managementu 2022

Vydání první. Všechna práva vyhrazena

ISBN: 978-80-88502-03-6

Vysoká škola ekonomie a managementu

www.vsem.cz

Žádná část této publikace nesmí být publikována a šířena žádným způsobem a v žádné podobě bez výslovného svolení vydavatele.

Obsah

Seznam obrázků	7
Seznam tabulek	9
Seznam zkratk	10
Předmluva	11
Značky a symboly v učebním textu	12
1. KAPITOLA: ÚVOD DO MAKROEKONOMIE	14
1.1 Základní ekonomické pojmy	15
1.2 Pozitivní a normativní ekonomie	16
1.3 Mikroekonomie a makroekonomie	17
1.4 Makroekonomický koloběh	19
1.5 Cíle a nástroje v makroekonomii	20
2. KAPITOLA: UKAZATELE EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI	24
2.1 Hrubý domácí produkt	25
2.2 Metody měření hrubého domácího produktu	25
2.2.1 Metoda výdajová	26
2.2.2 Metoda výrobní	27
2.2.3 Metoda důchodová	28
2.3 Nominální a reálný produkt	29
2.4 Čistý domácí produkt	30
2.5 Hrubý národní důchod	30
2.6 Mezinárodní srovnání	31
2.7 Čisté ekonomické bohatství a alternativní ukazatele	32
2.8 Disponibilní a osobní důchod	33
3. KAPITOLA: PENÍZE	36
3.1 Vznik peněz a historické formy peněz	37
3.2 Funkce peněz	38
3.3 Poptávka po penězích	39
3.3.1 Křivka poptávky po penězích	39
3.4 Nabídka peněz	40
3.4.1 Proces tvorby peněz	42
3.4.2 Křivka nabídky peněz	44
3.5 Trh peněz	45
3.5.1 Změna nabídky peněz	46
3.5.2 Změna poptávky po penězích	46
3.6 Nominální a reálná úroková míra	47

4. KAPITOLA: AGREGÁTNÍ POPTÁVKA A AGREGÁTNÍ NABÍDKA	51
4.1 Agregátní poptávka	52
4.1.1 Změny agregátní poptávky	53
4.2 Agregátní nabídka	55
4.2.1 Faktory ovlivňující agregátní nabídku	56
4.3 Makroekonomická rovnováha v modelu AD-AS	57
4.3.1 Změna agregátní poptávky	59
4.3.2 Změna agregátní nabídky	59
4.4 Základní makroekonomické teorie v modelu AD-AS	60
5. KAPITOLA: HOSPODÁŘSKÉ CYKLY A EKONOMICKÝ RŮST	66
5.1 Hospodářský cyklus	67
5.2 Příčiny hospodářských cyklů	68
5.2.1 Poptávkové šoky	69
5.2.2 Nabídkové šoky	69
5.2.3 Politický hospodářský cyklus	70
5.3 Ekonomický růst	70
6. KAPITOLA: NEZAMĚŠTNANOST	77
6.1 Měření nezaměstnanosti	78
6.2 Typy nezaměstnanosti	79
6.3 Přirozená míra nezaměstnanosti	81
6.4 Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost	82
6.5 Důsledky nezaměstnanosti	85
6.6 Snižování nezaměstnanosti	85
7. KAPITOLA: INFLACE	89
7.1 Charakteristika a měření inflace	90
7.1.1 Měření cenové hladiny a cenové indexy	90
7.1.2 Míra inflace	93
7.2 Příčiny a formy inflace	95
7.3 Důsledky inflace	98
7.4 Protiinflační politika	99
7.5 Vztah inflace a nezaměstnanosti – Phillipsova křivka	99
7.5.1 Phillipsova křivka rozšířena o očekávání	101
7.5.2 Phillipsova křivka a model AD-AS	102
8. KAPITOLA: MĚNOVÝ KURZ A PLATEBNÍ BILANCE	106
8.1 Nominální měnový kurz	107
8.2 Faktory ovlivňující změny kurzu	110
8.2.1 Determinanty měnového kurzu v dlouhém období.	111
8.3 Systémy měnových kurzů	112
8.4 Platební bilance	114
8.4.1 Bilance běžného účtu	115
8.4.2 Bilance finančního účtu	116
8.4.3 Zahraniční zadluženost	117
8.5 Vyrovnávání platební bilance	118

9. KAPITOLA: MĚNOVÁ (MONETÁRNÍ) POLITIKA	123
9.1 Centrální banka a její funkce	124
9.1.1 Expanzivní monetární politika	127
9.1.2 Restriktivní monetární politika	127
9.1.3 Měnová politika ČNB	128
9.2 Peněžní zásoba a inflace	129
9.3 Formy monetární politiky a její omezení	130
10. KAPITOLA: FISKÁLNÍ A ROZPOČTOVÁ POLITIKA	136
10.1 Funkce politiky, její cíle a nástroje	137
10.2 Státní rozpočet	139
10.2.1 Financování deficitu státního rozpočtu a státního dluhu	142
10.3 Státní a veřejný dluh	143
10.4 Poptávkově orientovaná fiskální politika	148
10.4.1 Expanzivní fiskální politika	148
10.4.2 Restriktivní fiskální politika	149
10.5 Vliv změn v míře zdanění	149
10.6 Omezení fiskální politiky	150
11. KAPITOLA: MEZINÁRODNÍ OBCHOD A OBCHODNÍ POLITIKA	155
11.1 Příčiny existence mezinárodního obchodu	156
11.2 Teorie absolutních výhod	156
11.3 Teorie komparativních výhod	158
11.4 Protekcionismus a jeho důsledky	159
11.4.1 Ekonomické dopady volného obchodu	160
11.4.2 Dopady zavedení cel	161
11.4.3 Dopady dovozní kvóty	161
Vzorový test	165
Glosář	169
Literatura	176

Seznam obrázků

Obrázek 1.1 Makroekonomie versus mikroekonomie	18
Obrázek 1.2 Makroekonomický koloběh	19
Obrázek 2.1 Složky agregovaných výdajů v České republice (jako procento celkového HDP)	27
Obrázek 2.2 Nominální a reálný HDP České republiky (v mld. Kč)	30
Obrázek 2.3 HDP na jednoho obyvatele v EU v roce 2021 (v paritě kupní síly EU 28=100)	32
Obrázek 3.1 Křivka poptávky po penězích	40
Obrázek 3.2 Změny měnové báze a změny peněžní zásoby	44
Obrázek 3.3 Nabídka peněz	45
Obrázek 3.4 Trh peněz	45
Obrázek 3.5 Růst a pokles nabídky peněz	46
Obrázek 3.6 Růst a pokles poptávky po penězích	47
Obrázek 4.1 Křivka agregátní poptávky	52
Obrázek 4.2 Růst a pokles agregátní poptávky	54
Obrázek 4.3 Agregátní nabídka v krátkém a dlouhém období	56
Obrázek 4.4 Posuny krátkodobé agregátní nabídky	56
Obrázek 4.5 Dlouhodobá makroekonomická rovnováha	58
Obrázek 4.6 Krátkodobá makroekonomická rovnováha	58
Obrázek 4.7 Makroekonomická rovnováha – růst agregátní poptávky	59
Obrázek 4.8 Makroekonomická rovnováha – pokles krátkodobé agregátní nabídky	60
Obrázek 4.9 Klasický a keynesiánský model AD-AS	61
Obrázek 4.10 Neokeynesiánský model	62
Obrázek 5.1 Schéma hospodářského cyklu	67
Obrázek 5.2 Pozitivní a negativní poptávkový šok	69
Obrázek 5.3 Pozitivní a negativní nabídkový šok	69
Obrázek 5.4 Růst reálného a potenciálního produktu	71
Obrázek 5.5 Produkční mezera ČR (v procentech potencionálního produktu)	71
Obrázek 5.6 Ekonomický růst v modelu AD-AS	72
Obrázek 5.7 Vývoj reálného HDP České republiky (% změna)	73
Obrázek 6.1 Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR (v %)	79
Obrázek 6.2 Obecná míra nezaměstnanosti v krajích ČR v roce 2021 (v %)	80
Obrázek 6.3 Míra nezaměstnanosti v zemích EU v roce 2021 (v %)	81
Obrázek 6.4 Dobrovolná nezaměstnanost – pružné mzdové sazby	82
Obrázek 6.5 Nedobrovolná nezaměstnanost – nepružné mzdové sazby	83
Obrázek 6.6 Nedobrovolná nezaměstnanost – minimální mzda	84
Obrázek 6.7 Minimální mzda v České republice (v Kč)	84
Obrázek 7.1 Meziroční růst indexu spotřebitelských cen ČR v %, příspěvky v p.b. (v hlavních oddílech)	92
Obrázek 7.2 Vývoj indexů cen v ČR (v %)	93
Obrázek 7.3 Vývoj průměrné roční míry inflace v ČR (na základě CPI, v %)	94
Obrázek 7.4 Průměrná roční míra inflace v EU v roce 2021 (v %)	95
Obrázek 7.5 Poptávková inflace	96

Obrázek 7.6 Nabídková inflace	96
Obrázek 7.7 Setrvačná inflace	97
Obrázek 7.8 Původní mzdová Phillipsova křivka	100
Obrázek 7.9 Cenová Phillipsova křivka	100
Obrázek 7.10 Phillipsova křivka rozšířená o očekávání	101
Obrázek 7.11 Vztah Phillipsovy křivky a modelu AD-AS	102
Obrázek 8.1 Měnový trh české koruny	108
Obrázek 8.2 Vývoj měnového kurzu české koruny vůči euru a dolaru (průměr denních nominálních kurzů koruny vůči euru/dolaru za rok)	110
Obrázek 8.3 Vývoj devizových rezerv ČNB (mil. Kč)	113
Obrázek 9.1 Cíle a nástroje monetární politiky	125
Obrázek 9.2 Expanzivní měnová politika (krátké období a dlouhé období)	127
Obrázek 9.3 Restriktivní měnová politika (krátké období a dlouhé období)	128
Obrázek 9.4 Příklad restriktivní politiky ČNB – proces přenosu (transmise) od změny úrokových sazeb až po pokles inflace	129
Obrázek 9.5 Historie inflačních cílů ČNB (v %)	131
Obrázek 10.1 Soustava veřejných rozpočtů v ČR	137
Obrázek 10.2 Nástroje a cíle fiskální politiky	138
Obrázek 10.3 Struktura plánovaných příjmů státního rozpočtu ČR v roce 2022 (v mld. Kč; v % celkových výdajů)	140
Obrázek 10.4 Struktura plánovaných výdajů státního rozpočtu ČR v roce 2022 (v mld. Kč, v % celkových výdajů)	141
Obrázek 10.5 Vývoj státního dluhu ČR v letech 1993–2021 (v mld. Kč a % HDP)	144
Obrázek 10.6 Úrokové náklady státního dluhu ČR v letech 1993–2021 (v mld. Kč a % HDP)	144
Obrázek 10.7 Vývoj salda vládních institucí ČR (v mld. Kč, v % HDP)	145
Obrázek 10.8 Rozklad salda sektoru vládních institucí ČR (v % HDP)	146
Obrázek 10.9 Dluh sektoru vládních institucí ČR (mld. Kč, v % HDP)	146
Obrázek 10.10 Podíl veřejného dluhu na HDP ve státech EU v roce 2021 (v %)	147
Obrázek 10.11 Expanzivní fiskální politika v krátkém a dlouhém období	148
Obrázek 10.12 Restriktivní fiskální politika v krátkém a dlouhém období	149
Obrázek 10.13 Lafferova křivka	150
Obrázek 11.1 Vývoj obchodní bilance ČR (mil. Kč, stálé ceny roku 2015)	157
Obrázek 11.2 Hranice výrobních a spotřebních možností	159
Obrázek 11.3 Ekonomické dopady volného obchodu	160
Obrázek 11.4 Dopady zavedení cla	161
Obrázek 11.5 Dopady zavedení dovozní kvóty	162

Seznam tabulek

Tabulka 1.1 Cíle a nástroje v makroekonomii	20
Tabulka 2.1 Hrubý domácí produkt ČR (nominální) v roce 2021 – výdajová metoda (v mil. Kč, běžné ceny)	27
Tabulka 2.2 Výpočet HDP výrobní metodou	28
Tabulka 2.3 HDP ČR (nominální) za rok 2021 vypočítaný důchodovou metodou (v mil. Kč, běžné ceny)	29
Tabulka 3.1 Peněžní zásoba v ČR (stav k 31. 12. 2020, v mld. Kč)	41
Tabulka 3.2 Účetní rozvaha komerční banky	41
Tabulka 3.3 Účetní rozvaha centrální banky	42
Tabulka 3.4 Účetní rozvaha první komerční banky při dodržování 100 % rezerv	42
Tabulka 3.5 Účetní rozvaha druhé a třetí komerční banky	43
Tabulka 3.6 Konečná rozvaha komerčních bank	43
Tabulka 4.1 Faktory změny agregátní poptávky	54
Tabulka 4.2 Faktory změny agregátní nabídky	57
Tabulka 7.1 Složení spotřebního koše v ČR a váhy v roce 2022	91
Tabulka 8.1 Kurzovní lístek vybraných měn k 1. 7. 2022	107
Tabulka 8.2 Operace na finančním účtu podle platné metodiky MMF	116
Tabulka 8.3 Platební bilance České republiky v letech 2014–2021 (v mld. Kč)	118
Tabulka 9.1 Základní úrokové sazby ČNB a jejich vývoj za poslední rok (stav k 30. 6. 2022)	126
Tabulka 11.1 Absolutní výhody vyjádřené počtem hodin práce	157
Tabulka 11.2 Komparativní výhody	158
Tabulka 11.3 Náklady obětovaných příležitostí určují směnné poměry	158

Seznam zkratek

AD	agregátní poptávka
AS	agregátní nabídka
BS	saldo rozpočtu
C	spotřební výdaje domácností
CPI	index spotřebitelských cen
D	bankovní depozita
EX	export
G	vládní nákupy statků a služeb
i	úroková míra
i_N	nominální úroková míra
i_r	reálná úroková míra
I	investiční výdaje
I_G	hrubé investice
I_N	čisté investice
IM	import
HDP	hrubý domácí produkt
HND	hrubý národní důchod
L	počet zaměstnaných
LAS	dlouhodobá agregátní nabídka
LPC	dlouhodobá Phillipsova křivka
M	množství peněz
M1	úzký peněžní agregát
M2	střední peněžní agregát
M3	široký peněžní agregát
MD	poptávka po penězích
MS	peněžní nabídka
NEW	čistý ekonomický blahobyt
NX	čistý export
NDP	čistý domácí produkt
P	cenová hladina
PZI	přímé zahraniční investice
π	míra inflace
R	rezervy bank
r	povinná míra rezerv
S	úspory domácností
SAS	krátkodobá agregátní nabídka
SPC	krátkodobá Phillipsova křivka
TAX	celkové daně
TR	transferové platby
u	míra nezaměstnanosti
u^*	přirozená míra nezaměstnanosti
U	počet nezaměstnaných
V	důchodová rychlost obrátu peněz
w	mzdová sazba
Y	reálný produkt
Y^*	potenciální produkt
YD	disponibilní důchod

Předmluva

Vážení čtenáři,

vysokoškolská učebnice Vnější ekonomické prostředí je koncipována jako doprovodný text ke studiu stejnojmenného předmětu na Vysoké škole ekonomie a managementu. Řazení jednotlivých kapitol a jejich tematické zaměření koresponduje se strukturou stejnojmenného kurzu na bakalářské úrovni. Učebnici lze však využít ke studiu předmětu věnovaného makroekonomické problematice na bakalářské úrovni i na jiných vysokých školách.

Vysokoškolská učebnice vychází z poznatků standardních učebních textů v pracích domácích i zahraničních autorů a z mé praxe při výuce tohoto předmětu. Učebnice tohoto typu není vědeckým textem, nepředpokládá citování všech využitých učebnic a ekonomických publikací. Všechny, ze kterých jsem při psaní textu čerpal, jsou uvedeny v seznamu literatury. Vychází především z poznatků ekonomické teorie hlavního proudu, které jsou základními stavebními kameny ekonomické teorie. Přestože celosvětový ekonomický vývoj je v posledních letech poznamenán dopadem řady bezprecedentních událostí, na které s jistotou bude reagovat (a reaguje) i ekonomická teorie, pro potřeby základní orientace v makroekonomických souvislostech jsou poznatky ekonomie hlavního proudu stále přínosné a není možné v rozsahu učebního textu zohlednit všechny alternativní ekonomické proudy.

Vnější ekonomické prostředí a makroekonomické problémy ovlivňují chování všech subjektů v ekonomice – občanů, firem, vlád. Po prostudování učebního textu byste měli získat povědomí o základních makroekonomických ukazatelích, budete znát podstatu jednoduchých makroekonomických modelů, chápat možnosti a meze makroekonomických nástrojů a orientovat se v problémech mezinárodního ekonomického prostředí. Cílem je naučit vás přemýšlet o problémech, které jsou obsahem makroekonomické teorie i praktického života, snažit se jim rozumět a správně je interpretovat. Pro lepší pochopení teoretických pasáží je učebnice doplněna řadou aktuálních statistických dat a příkladů, zejména z reálií České republiky. K ověření vašich znalostí slouží testové otázky s řešením, které jsou uvedeny za každou kapitolou, a závěrečný vzorový test na konci učebního textu. Správných může být i více odpovědí. Metodickou pomůckou a inspirací mi byly doprovodné studijní průvodce a cvičebnice vydávané ke konkrétním učebním textům.

Jako doprovodný materiál k učebnici doporučuji využít Cvičebnici k předmětu Vnější ekonomické prostředí, která svojí strukturou a obsahem navazuje na předkládanou učebnici. Příklady a úkoly v ní uvedené slouží k hlubšímu procvičení teoretických poznatků vysvětlovaných ve stejnojmenném učebním textu.

Předem vám děkuji za vaše připomínky a náměty k vylepšení vysokoškolské učebnice.

Pardubice, červenec 2022

Romana Provozníková

Značky a symboly v učebním textu

Struktura distančních učebních textů je rozdílná již na první pohled, a to např. v zařazování grafických symbolů – značek.

Specifické grafické značky umístěné na okraji stránky upozorňují na definice, cvičení, příklady s postupem řešení, klíčová slova a shrnutí kapitol. Značky by měly studenta intuitivně vést tak, aby se již po krátkém seznámení s distanční učebnicí dokázal v textu rychle a snadno orientovat.

Definice

Upozorňuje na definici nebo poučku pro dané téma.

Příklad

Označuje příklad praktické aplikace učiva včetně řešení.

Otázky k procvičení a úkoly

Označuje otázky a úkoly s postupem řešení na konci kapitoly.

Klíčová slova

Upozorňuje na důležité výrazy či odborné termíny nezbytné pro orientaci v daném tématu.

Shrnutí kapitoly

Shrnutí kapitoly se zařazuje na konec dané kapitoly. Přehledně, ve strukturovaných bodech shrnuje to nejpodstatnější z předchozího textu.

1

kapitola

Úvod do makroekonomie

1. kapitola

Úvod do makroekonomie

Úvod

Každý z nás je dennodenně obklopen řadou ekonomických informací a je konfrontován s ekonomickou realitou. Setkáváme se s ekonomickými jevy označovanými jako nezaměstnanost, inflace, státní rozpočet, spotřeba apod. Většina z nás má i svůj názor na to, jaké kroky by mohly vést ke zlepšení ekonomické situace jednotlivců i celku, a to často bez ohledu na to, zda máme či nemáme potřebnou znalost podstaty ekonomických jevů a vztahů mezi nimi. Poznatky makroekonomů jsou v dnešní době nezbytné pro tvorbu hospodářské politiky vlády, ale i pro podnikatele a manažery v různých oborech činnosti. Bez znalosti makroekonomického prostředí nelze provádět správná rozhodnutí o produkci firmy, o marketingu apod. Proto je užitečné porozumět makroekonomii a studovat ji jako vědní disciplínu.

Cíle kapitoly

Tato kapitola je koncipována tak, abyste po jejím prostudování uměli:

- vysvětlit význam vzácnosti pro ekonomické činnosti,
- definovat ekonomii,
- popsat vědecký přístup v ekonomii,
- rozlišovat pozitivní a normativní výroky
- vysvětlit rozdíl mezi makroekonomií a mikroekonomií,
- popsat model makroekonomického koloběhu,
- vyjmenovat cíle a nástroje v makroekonomii.

1.1

Základní ekonomické pojmy

Slovo **ekonomika** pochází z řeckého slova „*oikos*“ označujícího domácnost a její hospodaření. Každá domácnost a její členové jsou nuceni činit rozhodnutí, kdo bude vykonávat různé úkony a jak za ně bude odměňován. Podobně jako domácnost i každá společnost a ekonomika musí provádět různá rozhodnutí ohledně hospodaření se vzácnými zdroji: kdo bude vykonávat určitý druh práce, co se bude vyrábět, jak se tyto statky a služby budou mezi členy společnosti rozdělovat. Nutnost činit ve společnosti řadu rozhodnutí a voleb je způsobeno skutečností, že zatímco přání lidí a požadavky na jejich životní úroveň jsou neomezené, **společenské prostředky jsou omezené a vzácné**. Lidé chtějí spotřebovávat daleko více, než je ekonomika schopna vyrobit, protože její výrobní zdroje jsou omezené a společnost je nucena ekonomické statky co nejspřavedlivěji přidělovat či rozdělovat.

Vzácné zdroje však v moderních společnostech nejsou rozdělovány jednou osobou, ale kombinací a koordinací jednání mnoha subjektů (domácností, firem, státu) a různých mechanismů (tržního, příkazového či smíšeného).

Nejstarší způsob, jak společnosti organizují ekonomiku, je **zvyková ekonomika**, která se stále vyskytuje v některých částech Asie, Afriky a Jižní Ameriky. Zvykové ekonomiky organizují své hospodářské záležitosti tak, jak to tradičně dělávaly. Povolání se předávají v rodině. Většina rodin se věnuje zemědělství, k produkci plodin používá tradiční metody. Rodiny fungují na principu samozásobitelství – veškerou vyrobenou produkci spotřebují. Jelikož způsob života je řízen zvyky a tradicemi, existuje zde malý ekonomický pokrok, a v některých případech mohou být zvyky natolik nepružné, že společnosti díky lpění na svých tradicích zaniknou.

Odlíšné jsou příkazové ekonomiky. V **příkazové ekonomice** je ekonomické úsilí věnováno požadovaným cílům vládců nebo vládnoucí třídy. Příkladem byl starověký Egypt, kdy se velká část ekonomického života podřizovala výstavbě pyramid, dalším příkladem je také život na středověkém panství. V moderních společnostech může být vládnoucí třída demokratická nebo diktátorská. Vláda rozhoduje o tom, jaké zboží a služby se budou vyrábět a za jaké ceny, rozhoduje o mzdách, zajišťuje mnoho potřeb, jako je zdravotní péče a vzdělání, zdarma. Příkladem takové ekonomiky byl komunistický systém. V současnosti se lze s tímto systémem setkat např. na Kubě a v Severní Koreji (Greenlaw, Shapiro, 2017, s. 12).

Na rozdíl od příkazových ekonomik, které mají velmi centralizovaný systém, existuje zcela decentralizovaný systém v **tržních ekonomikách**. O základních ekonomických otázkách co, jak, a pro koho rozhodují tržní síly, ne vlády. Tomuto pojetí ekonomiky se těsně blížila Anglie 19. století (Samuelson, Norhaus, s. 25).

Většina ekonomik v reálném světě je **smíšená**. Kombinují prvky zvyků, tradic a trhu. V současném kapitalistickém systému mají vlády důležitou úlohu při vytváření právního rámce ekonomického života, poskytování některých veřejných služeb, hrají důležitou regulatorní roli (např. podnikání, environmentálních otázek). Role státu je menší v ekonomice USA, je více tržně orientovaná, zatímco mnoho evropských zemí a zemí Latinské Ameriky, i když jsou primárně orientovány na trh, má větší míru zapojení vlády do ekonomického rozhodování. Jak uvádějí Greenlaw, Shapiro (2017, s. 19), specifické země jsou Čína a Rusko, u kterých se v posledních několika desetiletích projevoval posun více směrem k tržně orientovanému systému, avšak i přesto zůstávají spíše na konci spektra zemí s příkazovou ekonomikou.

Ekonomie tedy zkoumá nejen způsob, jak společnost obhospodařuje své vzácné zdroje, ale také jakým způsobem společnost koordinuje rozmístění vyrobených statků a služeb mezi jednotlivé skupiny a jak tyto skupiny kombinují své jednání mezi sebou navzájem. Ekonomie, jak se shoduje většina zahraničních i českých autorů publikací věnovaných této problematice (Samuelson, Norhaus 1991, Heyne 1991, Holman, 2018), zkoumá mechanismy, které ovlivňují, **co** je vyráběno (jaké statky a služby), **jakým způsobem** je to vyráběno a **pro koho** jsou statky a služby vyráběny. Ekonomie je věda o volbě.

Zkoumá, jak lidé volí mezi různými možnostmi využití omezených výrobních zdrojů (půdy, práce a kapitálu), jak volí mezi možnostmi vyrábět různé komodity a mezi různými způsoby, jak tyto statky rozdělit mezi různými členy společnosti. Shrneme-li, co mají výše uvedené definice společného, vidíme, že ekonomie studuje činnosti, které vznikají ze základního ekonomického problému, a to je existence **vzácnosti**.

DEFINICE

Ekonomie

je věda, která zkoumá, jak různé společnosti užívají vzácné zdroje k výrobě ekonomických statků a služeb a jak je rozdělují mezi různé skupiny ve společnosti.

Ekonomie jako vědní disciplína je stará dvě století. Ve většině učebnic ekonomie (Greenlaw, Shapiro, s. 12) se datuje vznik moderní ekonomie rokem 1776 publikováním knihy „*Bohatství národů*“ skotského filosofa a ekonoma Adama Smithe.

Ke zkoumání reality využívá ekonomie **vědecký přístup** a **vědecké metody** (Samuelson, Norhaus, 1991, Burda, Wyploz, 2017, Provazníková, 2019). Mezi ně lze zařadit pozorování a měření, analýzu a syntézu. Jelikož ekonomická realita je velmi složitá a zahrnuje mnoho subjektů a detailů, vytvářejí ekonomové zjednodušené **ekonomické modely**. Tyto modely jsou často tvořeny grafy a rovnicemi a jsou sestaveny za pomoci zjednodušujících předpokladů. Výsledkem ekonomického modelu je vyslovení závěru a vytvoření ekonomické teorie. Pokud nejsou závěry a doporučení modelu v souladu s fungováním reálné ekonomiky, je třeba ověřit, zda vyslovené závěry jsou nejpřijatelnější a v souladu s vytvořenou teorií, případně změnit vstupní předpoklady a znovu model testovat, nebo vytvořit zcela novou teorii. Mezi jednoduché modely, se kterými jste se setkali při studiu mikroekonomie, patří model ekonomického koloběhu, model poptávky a nabídky apod.

1.2

Pozitivní a normativní ekonomie

Ekonomie umožňuje popsat, pochopit, vysvětlit a předpovídat ekonomické chování, a na základě těchto poznatků ekonomové často vyslovují doporučení ke zlepšení fungování ekonomik.

Velká část ekonomie se zaměřuje pouze na **vysvětlení** toho, jak ekonomika funguje. Popisuje fakta a chování subjektů v ekonomice. Popisuje např. kolik osob *je* nezaměstnaných, jaká *byla* míra inflace v loňském roce a jaký *bude* dopad růstu cen ropy na ceny benzínu. Na všechny otázky lze najít odpověď ve faktických údajích, lze je potvrdit či vyvrátit na základě faktů a patří do kategorie **pozitivní ekonomie**. Tvrzení tohoto typu označujeme jako **pozitivní výroky**.

Protože se však ekonomie zabývá otázkami, které mají bezprostřední vliv na životní úroveň lidí, ekonomové se snaží o zlepšení fungování ekonomiky a vyslovují některá hospodářsko-politická doporučení (např. vláda by měla zvýšit mzdy učitelům, měla by se provést reforma důchodového systému, stát by měl regulovat ceny energií). Tyto výroky jsou **normativními výroky**, protože v sobě obsahují morální, etický rozměr a hodnotové soudy a spadají do **normativní ekonomie**.

Normativní a pozitivní ekonomie mohou být navzájem propojeny. Pozitivní názory na ekonomiku ovlivňují normativní pohled na to, **jak by měla** fungovat. Nelze však říci, zda to či ono normativní doporučení je lepší či horší. To není úlohou ekonomů, ale politické reprezentace daného státu. Ekonom nastíní dopady jednotlivých opatření do ekonomiky a dává doporučení.

Rozdíly ekonomů v normativních pohledech na některé problémy často plynou z jejich rozdílných přesvědčení o platnosti pozitivních teorií a o tom, jak svět funguje. V rámci ekonomie existuje celá řada škol (Sojka, 1993, Dornbusch, Fischer, 1994, Jurečka a kol., 2017), které vycházejí z různých

předpokladů (paradigmat), a ty pak ústí v různé závěry a doporučení těchto škol. Ekonomové mohou zastávat i různé hodnotové systémy (konzervativní, liberální) a tudíž různé normativní názory.

1.3

Mikroekonomie a makroekonomie

Ekonomie se často rozděluje na dvě široké oblasti studia, které se nazývají **makroekonomie** a **mikroekonomie**.

Mikroekonomie se zabývá studiem dílčích ekonomických subjektů, zejména spotřebitelů, firem a domácností na konkrétních (dílčích) trzích. Studujeme-li mikroekonomii, sledujeme ekonomický systém očima jednotlivého subjektu (tj. “zdola”). Odpovídáme na všechny otázky, na které si musí odpovědět dílčí ekonomický subjekt, aby se mohl rozhodnout, jak se bude v daném ekonomickém systému chovat. Mikroekonomický přístup předpokládá zanedbatelnost dopadu individuálního rozhodnutí nebo chování dílčí složky na chování ekonomiky jako celku.

Makroekonomie studuje ekonomiku jako celek. Nezajímá se o pohyb ceny jednoho výrobku, ale zkoumá pohyb celkové cenové úrovně. Nestuduje chování a rozhodování dílčích subjektů v ekonomice a jednotlivé výrobní faktory, ale zkoumá, jaký dopad bude mít rozhodování těchto dílčích subjektů na ukazatele jako jsou národní důchod, zaměstnanost a nezaměstnanosti, míra inflace, dovoz a vývoz. Zabývá se vzájemnými vztahy mezi těmito ukazateli a klade si otázku, co určuje výši produktu a národního důchodu, analyzuje vztah míry inflace a nezaměstnanosti, celkovou nabídku peněz, vývoj obchodní bilance a měnových kurzů. Zkoumá úlohu a činnost některých institucí, jako je např. centrální banka, které ovlivňují chování subjektů v ekonomice, a dopad její činnosti na fungování ekonomiky.

DEFINICE

Makroekonomie

(makros = velký) se zabývá analýzou ekonomického systému jako celku. Zkoumá procesy vyvolávající a odstraňující poruchy tržního systému a procesy, které uvádějí tento systém do rovnováhy.

Makroekonomie a mikroekonomie spolu tvoří jednotný a propojený celek. Jelikož změny v ekonomice jako celku vycházejí z rozhodování velkého množství jednotlivců, nelze rozumět makroekonomii, aniž bychom pochopili rozhodování na mikroekonomické úrovni. Je proto vhodnější hovořit o dvou rovinách zkoumání než o dvou odlišných ekonomiiích. Ve své podstatě se jedná o různé pohledy na jednotnou ekonomickou realitu. Proto si často mikroekonomie a makroekonomie kladou různé otázky, mohou používat různé přístupy a jsou i samostatně přednášeny.

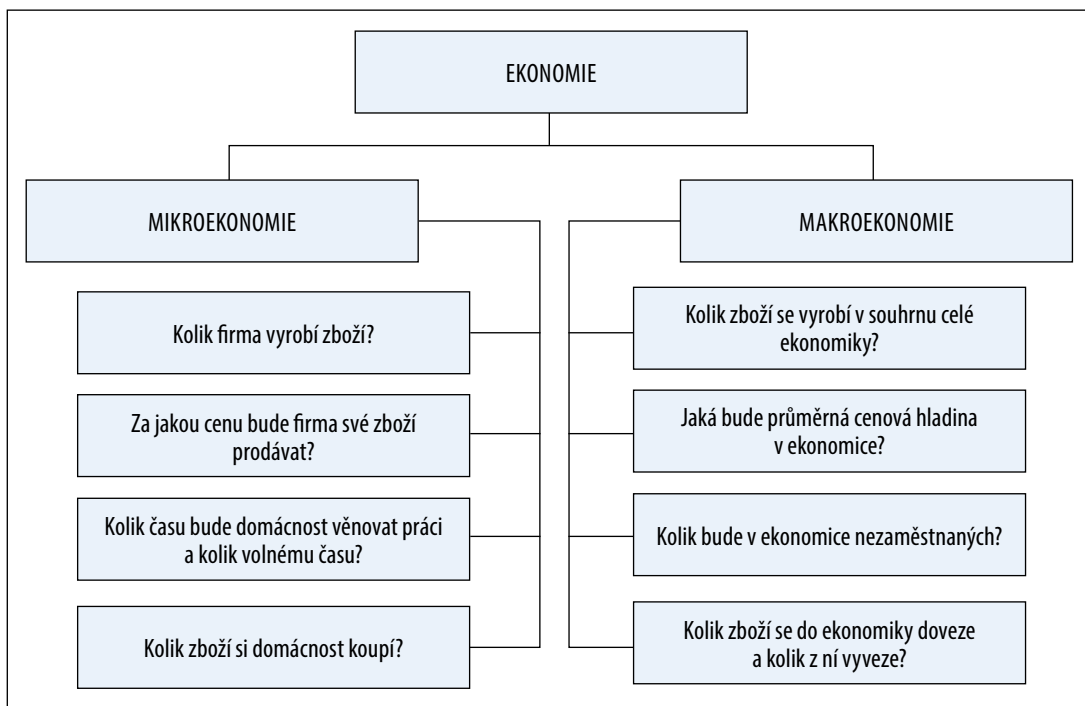
Makroekonomie se zabývá otázkami typu (Provazníková, 2019, s. 6):

1. Jaké jsou příčiny nezaměstnanosti a proč jsou některé skupiny obyvatelstva postiženy nezaměstnaností více než jiné?
2. Proč rostou ceny a proč jsou některé země postiženy rychlým růstem cen, zatímco jiné mají cenovou hladinu stabilní?
3. Proč vlády spotřebovávají stále více peněžních prostředků a co se stane, jestliže utratí více než vydělaly, nebo jich utratí méně?
4. Co ovlivňuje způsob a objem obchodu mezi zeměmi a jaké jsou dopady cel a kvót na mezinárodní obchod?

Pro lepší pochopení rozdílů a provázanosti makroekonomie s mikroekonomií uvádíme následující obrázek 1.1.

 OBRÁZEK 1.1

Makroekonomie versus mikroekonomie

Zdroj: Pavelka (2010, s. 7)

Ekonomickou výkonnost země lze do jisté míry ovlivnit makroekonomickou politikou. Po většinu dosavadního historického vývoje státy svou celkovou ekonomickou výkonnost příliš neovlivňovaly. S rozvojem moderní makroekonomie se však znalosti o tom, jak vládní politika ovlivňuje ekonomiku, zvýšily.

S rozvojem makroekonomické teorie je spjato jméno **Johna Maynarda Keynesa** a jeho dílo „*Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*“, vydané v roce 1936. Publikováním tohoto díla po období Velké deprese třicátých let Keynes nastínil nový přístup k ekonomii, který zdůrazňoval úlohu fiskální a monetární politiky ve zmírnění výkyvů ekonomického cyklu (Greenlaw, Shapiro, 2017, s. 16). Zastánci vycházející z tohoto směru ekonomické teorie preferují státní zásahy do ekonomiky, protože předpokládají, že ekonomika trpí stavy nerovnováh, které není možno odstranit bez státních zásahů. Na druhé straně existuje druhá skupina liberálních názorů v ekonomické teorii, podle které ekonomiky fungují správně na principu vnitřního vyrovnávacího tržního mechanismu, kde není potřeba zásahů státu.

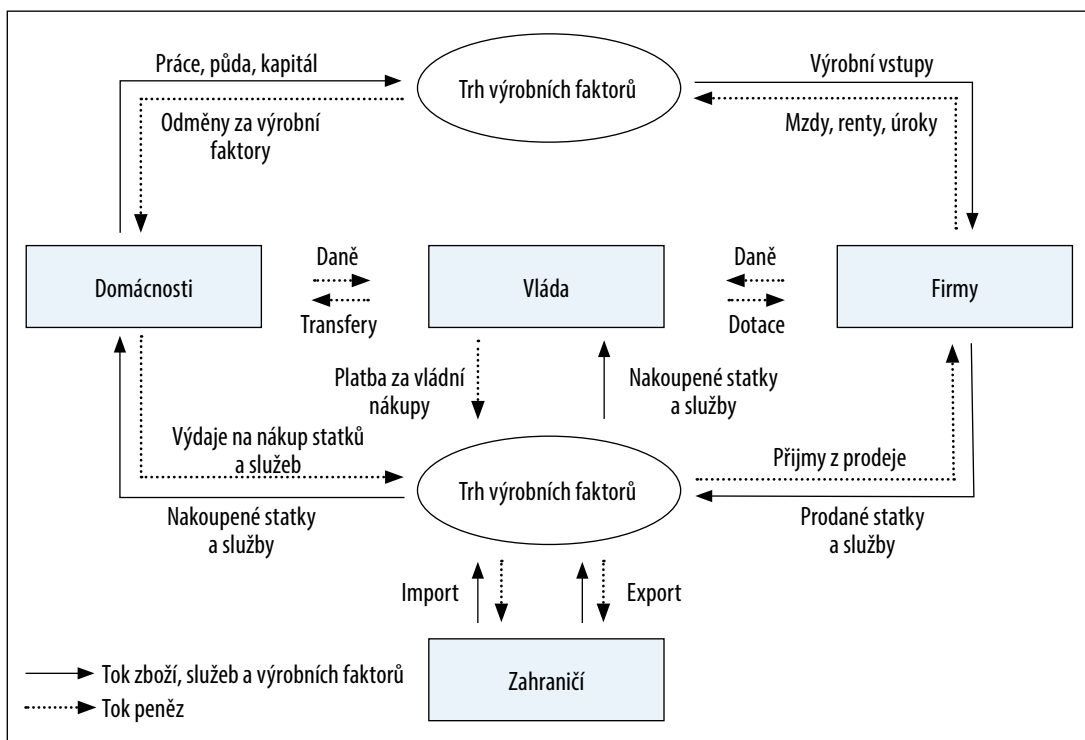
1.4

Makroekonomický koloběh

Jak již bylo uvedeno, k pochopení složitěho systému, jakým ekonomika je, slouží zjednodušené modely. Jedním ze základních je model makroekonomického koloběhu (viz obr. 1.2).

➔ OBRÁZEK 1.2

Makroekonomický koloběh

Zdroj: Pavelka (2010, s. 9)

V reálné ekonomice existují čtyři základní ekonomické subjekty: domácnosti, firmy, vláda a zahraničí. Mezi nimi probíhají reálné toky (toky zboží a služeb a výrobních faktorů) a peněžní toky (toky důchodů a plateb).

Schéma zobrazuje **trh výrobních faktorů**, na který vstupují domácnosti nabízející výrobní faktory (práci, půdu a kapitál), které si firmy pronajímají, požívají je jako vstupy ve výrobě produkce. Firmy představují na trhu výrobních faktorů poptávku. Domácnosti dostávají za poskytnutí výrobních faktorů odměny ve formě mezd, renty a úroku.

Spodní část obrázku 1.2 ilustruje **trh statků a služeb**. Domácnosti zde poptávají vyrobené statky a služby a platí za ně důchody, které obdržely za pronájem svých výrobních faktorů. Firmy naopak vyrobenou produkci nabízejí. Zahraničí vytváří na trhu statků a služeb poptávku po našich výrobcích a službách vývoz (export) tak stranu nabídky (import) výrobků a služeb ze zahraničí do domácí ekonomiky. Vláda na trhu statků a služeb poptává rovněž výrobky a služby. Prostředky na jejich zaplacení získává z vybraných daní od domácností a firem. Část těchto příjmů vláda použije i na vyplacení domácnostem ve formě transferů a dotací firmám. Transfery platby nepředstavují tvorbu nových hodnot, jde pouze o přesun peněžních prostředků od státu k domácnostem, domácnosti za ně nepřispívají žádnou činností či tvorbou statků. Jsou to např. starobní důchody, různé typy sociálních dávek. Rozdíl mezi daněmi (TAX), které vláda vybere a platbami, které zaplatí ve formě transferů (TR) a dotací, označujeme jako čisté daně.

Koloběh je znázorněn jako uzavřený, kdy z něj neunikají žádné prostředky. Ve skutečnosti však mohou nastat situace, kdy domácnosti neutratí svůj veškerý získaný důchod (část z něj mohou uspořit), podobně se chovají i firmy (nerozdělí celý obdržený zisk a část z něj uspoří) a jestliže vláda utratí méně, než vybrala na daních, také vytváří úspory. Podobně lze vytvářet úspory z příjmů ze zahraničí (pokud země vyveze více zboží a služeb a platby za ně jsou vyšší než za platby za dovezené zboží, které obdrží zahraniční výrobci). Položme si otázku, co se děje s celkovými úsporami od všech subjektů v zemi? Neztrácí se mimo koloběh? Úspory slouží k financování investic (fyzických statků – budov, zařízení a zásob), což de facto představuje produkci firem.

V ekonomice tak vždy platí základní **makroekonomická identita** – rovnost celkových úspor (S) a celkových investic (I).

1.5

Cíle a nástroje v makroekonomii

Makroekonomie zkoumá celkovou úroveň domácího produktu, nezaměstnanosti, cen a zahraničního obchodu země. S těmito makroekonomickými ukazateli se setkáváme neustále, každý den média poskytují statistické údaje o vývoji nezaměstnanosti, produktu, či inflaci. Často je označujeme jako **makroekonomické agregáty**.

K tomu, aby těchto cílů daná ekonomika dosáhla, slouží nástroje vlády (státu), pomocí nichž může ovlivňovat dosažení požadovaných cílů. Jejich přehled je uveden v tabulce 1.1.

 TABULKA 1.1

Cíle a nástroje v makroekonomii

CÍLE	NÁSTROJE
<p>Produkt Vysoká úroveň Rychlé tempo růstu</p> <p>Zaměstnanost Vysoká úroveň zaměstnanosti Nízká nedobrovolná nezaměstnanost</p> <p>Stabilita cenové úrovně Míra inflace Stabilita měnového kurzu</p> <p>Bilance se zahraničím Rovnováha vývozu a dovozu</p>	<p>Fiskální politika Vládní výdaje Zdanění</p> <p>Monetární (měnová) politika Regulace nabídky peněz Změny úrokových sazeb Intervence do měnových kurzů</p> <p>Důchodová politika Mzdová a cenová regulace</p> <p>Zahraněčně-obchodní politika Protekcionismus a volný obchod</p>

Zdroj: upraveno dle Samuelson, Nordhaus (1991)

V dalších kapitolách se s jednotlivými makroekonomickými ukazateli a jejich konstrukcí i vládními politikami postupně seznámíme.